

9. II - 936

Yıl 3 • Son Kânun • 1936 • Januar • Sayı 15

KURTULUS

Azerbaycan Millî Kurtulus Hareketinin Organi

aylık mecmua

Adresse: Berlin-Charlottenburg 2, Postfach Nr. 16

„Die Befreiung“ Das Organ der nationalen Verteidigung von Aserbeidschan ■ Organe de défense nationale d'Azerbaïdjan „La Délivrance“

Millî Azerb. Nesr. mevkute serisinden: Nr. 338

25075303

M.E. Resul-zade

Gazetelerine göre yeni İran

İlk baştan bu gazeteler. Onlar „meş-rute“ başlarındaki „çereke“liği çoktan atlamış, daha sonraki gündelik „İran Nev“ eşini, harb sonu gazeteçiliğinin resimli modasına uydurmuşlardır.

Şu satırları bize ilham eden, çok değil, bir-iki Tahran gazetesinin bir-iki ay içinde çıkmış bir kaç nüshasıdır. Biri fransızca olmak üzere çıkan bu gazetelerin hepsi resimlidir. İranlı okuyucu her gün çıkan bu gazeteler vasıtasile sade dış ve iç haberlerini okumakla kalmaz, bir de bu haberleri canlandıran türlü klişeleri — Tahran gazetelerinin tabirince — gravürleri seyrederek.

Yeni İran'ın umumi çehresini seyretmek için biz de bu „gravürler“den başlıyalım:

İşte başında bugünkü İran'ın rehberi Rıza Şahi Pehlevi Hazretleri olmak üzere, ordu. Tam bir Avrupa teşkilatı. Her halde görünüşü farksız. Alman ordusunda göreceğiniz kasket ve uniformanın eşini İran ordusunun kumanda heyetile neferlerinin sırtında dahi görürsünüz. Bu, sade dışa aid bir şekildir diye, yanılmayınız. Asrının seçilmiş teşkilatçılarından bulunan Şah Pehlevi ordusu koca İran'ın asırlardır görmemiş hakiki bir devlet kuvvetidir. İran'dan yeni gelenler bu kuvvetin 100.000-ne vardığını söylüyorlar. Bu kuvvet sayesinde memleketin her köşesinde birer şah salahiyyetini taşıyan dereby aşiret reislerinin nüfuzlarına kat'iyen son verilmiş, bir memlekette ancak bir kuvvetin, yalnız bir şahın nüfuzu yer tutmuştur.

Bu kuvvet sade devletin satvatını temin etmekle kalmamış; o, İran camiasının bütün cihetlerini yenilemek ve içtimali derin inkilâplarla, şümullu bir çok islahlar yapmağa dahi imkân vermiştir.

Evet, değişen sade ordunun uniforması değildir; Sivil kıyafetler de değişmiştir. İşte, „İttihâh“ gazetesinin ilk sahifesinde bir klişe: üstlerinde frak, başlarında silindirik bir grup Saraydan çıkıyor. Ecnebi sefirler! . . . diye düşünürseniz, yanıldınız.

Bunlar — Şah Hazretlerinin kendi vezirleri, İran'ın yüksek memurlarıdır. Başları emmame, umuzları ebah, üstleri hırkâh, haça etekli bir halk önünde İngiliz lordunu andıran vezirler — ne tuhaf bir manzara, diye belki de, bıyıkaltı gülüyorsunuz. Fakat yanılıyorsunuz. Ahalinin dahi kıyafeti değişmiş — Pehlevi İranında şimdi herkes setre-pantolon giymiş, emmameden değil, külahtan bile eser kalmamıştır. Her halde gördüğümüz gazete resimlerinde böylelerine rast gelmedik. Bilakis, ismi „Ahund“ iken başında silindirik taşıyan güler yüzlü Türkmen „nümâyende“sini gördük.

Kalkan sade erkeklerin uzun etekleri değildir. Kadınları siyaha bürüyen çarşaf dahi atılmıştır. Tahran gazetelerinin gravürlerinde gördüğümüz hanımların giyinmeleri Avrupa'daki hemşirelerinin aynıdır.

Sade kılık ve kıyafet değil, hayat ve teşkilat dahi değişmiştir:

Gençlik sıkı bir disiplin altında patriyotik ruhda yetiştiriliyor. İşte İran izcileri. İşte genc ve dinc „verziciler“. Sade oğlanlar değil, İran kızları dahi Pişahegan dedikleri izçi taborları şeklinde, Tahran, İsfahan ve Tebriz sokaklarında gezmekte ve meydanlarda idman yapmaktadırlar.

Oğlanların terbiyesine bakıldığı gibi, kızların dahi ihmal edilmediğini gösteren diğer bir tablo: Tebriz'de bir kız mektebi. Şiraz'daki kız mekteplerinin jimnastik halindeki resimleri. Sonra, erkek ve kız çocuklara mahsus „Köde-kistan“ müessesesinin açılış resmi. Bizim „Uşak bağçası“ dediğimiz küçük yaşlı balalar mektebi.

Yeni İran cem'iyetinin ideali erkeklerle kadınlar arasındaki eski münafereci kaldırmaktır. İşte „Kânuni Banevan“ [Kadınlar ocağı] cem'iyeti tarafından tertib edilmiş bir konfransın klişesi. Hatib — hanım Terbiyet. Dinleyenler — erkekli-kadınli Tahran'ın yüksek tabakasına mensub mümtaz simaler. İlk safta

oturanların arasında bizzat baş vezir Fruği. Mevzuu — kadınlarını ihmal eden bir cem'iyet felce maruzdur. Yeni İran kadınığının ideal „iyi ev sahibi, iyi ana ve iyi vatandaş olmaktadır.“

„Ocak“ sade konfranslar vermekle meşğul değildir, onun kadınlara mahsus tesis etmiş olduğu san'at evinden (Hüneristan) çıkan hanımların grup halindeki resmi dahi şayanı dikkat bir faaliyetin vesikasıdır.

İran cem'iyetinin içtimai değişmelerini gösteren bu manzaralar yanında bir, iktisadi faaliyetin dahi ilerlediğini gösteren levhalar görüyoruz:

İran'ın şimaldan cenuba kadar kesecek ve Kaspi denizile fars halicini birleştirecek büyük demir yolunun yapılması durmadan ilerliyor. Burada yapılan köpününün, orada açılan tünelin, beride dikilen istasyonun resimleriyle dolu bulunan Tahran gazeteleri, bir yıl sürmeden, bu yolun biteceğini vatansever bir sevinçle bildirmektedirler.

Fakat iktisadi faaliyet vesikaları sade bu yol inşaatına aid intibalara munhasır değildir. İşte baş vezir Fruği han Şahabad'da yeni bir şeker fabrikası açıyor. Bundan bir az evvel aynı cinsten bir fabrika dahi Veramin'de açılmıştır. Söylenişine göre İran'da yapılan şeker fabrikalarının sayı sektize varmaktadır.

İşte diğer bir tablo: Kirmanşah'ta petrol tasviyesine mahsus „Palışgâh“ müessesesinin açılış merasimi. Cenubi İran petrol şirketi şimali İran'ın cevher ihtiyacını tatmin ede bilmek için, Kirmanşah'tan Muhammara'ya akacak, burada cevheri çekilerek, bizim kerasin dediğimiz gaz yağı haline getirilecektir . . . Ve şüphesiz Bakü cevherile dahi rekabet yapacaktır.

İşte diğer bir saha: İslahan'da eğirmencilik ve tokumacılık maksadile yapılmış bir fabrika ve eşamı bir riyal olmak üzere kurulmuş bir şirket.

Daha sonra taş kömürden kokusuz ve tüstüsüz yanan yerli koksun koca bir ilani. Beride Kazvin'deki asri un değirmeninin göklere çekilen beş katlı binasının bir fotoğrafı. Bu değirmen günde takriben yüz ton buğday ügülmekte ve

„Heşterhan unu“ vermektedir.

Daha sonra bankacılık sahasında bir adım — işte bir grup gençler ki bankacılık öğrenmek için Avrupa'ya gönderiliyorlar. Tahsil için hükümet hesabına Avrupaya gönderilen gençler, onlar değil, yüzlerle sayılmaktadır.

İlim ve gelecek neslin terbiyesine aid intibalara geçince, göze çarpan yeni unvanları zikredersek, düşünüyoruz ki okuyucuya muayyen bir fikir veririz: Küdekiistan, Pişahengân, Hüneristan, Debiristan, Danişgedeği efseri ve Ferengistan! . .

Küdekiistan'ı yukarıda bilmünasebe anlattık. Pişahengân kelimesi avrupalıların (skaut) türklerin de izci dedikleri teşkilattır. Bu teşkilat sade Tahran'da değil, vilayetlerde dahi vardır. Erkek çocuklara aid olduğu gibi, kız çocukları dahi kendi kadrosu içerisine almaktadır. İşte askerce ve erkekce uniformasile Pişahenk efseri Peri hanım! Veliahdan doğuş günü olmak münasebetile pişahenkların yapmış oldukları şenliğin gazetelere ak-seden levhaları. İsviçre'de tahsilde bulunan Veliahd Hazretlerine çektikleri telgraf şayanı kayd bir keyfiyettir.

Hüneristan, erkek ve kadınlara elişi ve muhtelif san'atlar öğreten teknik mekteplere deniliyor. Tahran'daki devleti Hüneristan'la, Şiraz'daki Hüneristan'ı Şapur'e aid manzaralartetlik ettiğimiz gazete sahifalarında tesbit edilmektedir.

„Debirstan şahpur der Şiraz“. Bu unvan altında eski İran mimarisile yapılmış koca ve güzel bir binanın resmi dercedilmiştir. Binanın karşısında Şirazdaki bütün mekteplerin talebesi baş vekilin şerefine hüyük bir şenlik yapıyorlar.

Münasebeti gelmiş iken bir az da bu eski İran mimarisi üzerinde duralım: Görenler anlatıyorlar. İran şehir ve kasabaları yıldan yıla değişiyor, avrupalı bir şekil almak üzere temamlile yenileşiyorlar Fakat bu avrupalaşmada göze çarpan bir şey varsa o da millî İran mimarisinin asırlar altından kalkarak iftiharla yükselişidir.

Tahran'ın kışın çamurdan, yazın da tozdan geçilmeyen meydanları, şimdi asfalt döktülerek dümdüz ve tertemiz bir hale kamuş; elektrik lampalarla işkila-

nan sokaklara Berlin veya Paris'te bir köşeyi andırarak bir tavır verilmiştir.

Danışkedeysi eseri — bu orduya efser (zabit) hazırlayan askeri mekteptir.

Ferhengistan nedir? — Bu müessesenin açılması münasebetile aynı suale cevap vermek üzere Fruği cenaplarının verdiği izahata bakılırsa, bu İran kültürünü, bilhassa fars edebiyatını koruyacak ve yükseltecek ilmi-edebi bir müessese, bir nevi akademi'dir.

Diyorlar ki dilin temizlenmesi için başlanan bu hareketten sonra sıra latin harflerinin tathibikine gelecektir.

Elimizdeki gazetelerin mahdutluğuna rağmen, yeni İran'ın adalet ve kanun koyma sahasındaki faaliyetine aid olmak üzere dahi bir kaç fıkra zikrede biliriz: İşte yeni yapılmış bir fına. Bu avrupalıların kadastro dedikleri „Sebtiesnad" binasıdır. Yeni İran halkın mülkiyet hukukunu tesbitle müdafaaya, anlaşılın, cidden ehemmiyet veriyor. Mülki ve hususi vesikalar tesbit olunarak bu binada hıfz ve kaydolunacak ve bu suretle bir türlü bitmek bilmiyen mülkiyet davalarına anlaşılın son verilecektir.

Şurayi Milli, halkın hayrına yarayan kanunlar çıkarmakla meşğuldür. İşte ev hayvanlarını yolukma hastahalkardan korumak için yapılan bir kanun! . . .

Can sağlık işinin ne yolda gittiği hakkında araştırdığımız gazetelerin birinde resmini gördüğümüz ilk „Elektroterapi ve radioloji" müessesesi şüphesiz okuyucuya bir fikir verir; Aynı zamanda Kum hastahanesinin açılış merasimini de kaydeder biliriz;

Gazetelerine göre yeni İran umumi cihan hadiselerini dikkat ve alaka ile takib ediyor. Dünya eskâri umumiyesini meşğul eden hemen bütün mes'eleler bu gazetelere aksediyor ve kaydettiğimiz gibi bu hususta fotoğraflar ve klişeler dahi dercolunuyor.

Bundan başka yeni İran beynelmilel medeni hayata bizzat iştirak etmekten dahi belli zevk ve iftihar duymaktadır.

Gazeteler beynelmilel ticaret, hukuk ve asarı atıka kongrelerine iştirak eden İran delegelerinin resimleriyle, nutuklarını dercediyor ve bu hususta uzun uzadıya

mutalealarda bulunuyorlar.

Pehlevi hükümetinin dış siyasetteki muvaffakiyetleri ise matbuatın adeta göksünü kabartıyor: Hele son günlerde Türkiye ile Irak ve İran arasında bağlanan ademi tecavüz misakile Afgan ile İran arasında yapılan dostluk muahedesi çok heyecanlı ve minnettar bir lisanla kaydedilmektedir.

„Bundan on beş yıl evvel, şimdi bağladığımız muahede neviden, her iki tarafın menfaati ve haysiyetile mütenasib bir muahede akdı kat'iyen mümkün değildi" diye mutaleada bulunan Tahran gazetelerine hak vermemek elde değildir.

Gazetelerinin aksettirdiği bu yenilikleri İran, Pehlevi ismile bağlı bulunan yenilenme hareketine borcludur. Her şeyden evvel bu hareket, kapitulasyon denen ecnebi üstünlüklerini kaldırmış ve geniş halk kütlelerine milli gurur aşılamakta bakmıştır Dış siyasette hakiki istikfale giden bu yürüyüş iç siyasette de devlet nüfuzunun bütün nüfuzlara hâkim olmasına ehemmiyet vermiştir!

İşte gazetelerile gördüğümüz İran, şarktaki umumi yükseliş yürümesine canla ve başla sarılarak nereye gittiğini iyi bilen yeni İrandır. Rıza Şahi Pehlevi'nin İran'ı! . . .

Bu İran, kurtuluşu yolunda çalıştığımız Kafkasya'nın kuvvetlenmesini ve canlanmasını istediği dost İrandır! Bu İran vaktile yenilenmesi için şahsen dahi becerdiğimiz kadar emek verdiğimiz asrileşen İran'dır! . . .

Onun bu parlak muvaffakiyetlerine sevinmek bizim için hem umumi bir menfaat hesabı, hem de şahsi bir zevk mes'alesidir! . . . M. E. Resul-zade

Şahinsahın bir nutku

Pars ajansının bildirdiğine göre İran Şahinsahı, ilk defa olarak yanlarında kıraliçe ve kızları olduğu halde, kadın erkek büyük kalabalık önünde bir ilk muallim mektebini açmış, talebeleri, vatan aşkına, ekonomiye ve hayatta sadeliğe teşvik eden belîğ bir söylev vermiş ve demiştir ki:

„— İran kadınlarının bugün kendi